

ЛІТЕРАТУРНІ КОРАБЕЛЬ

І інші

УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ
КАЗКИ

Ч А С Т І Й Н А І

В-ВО „НАШИМ ДІТЯМ“
ОПДЛ

ОБ'ЄДНАННЯ ПРАЦІВНИКІВ
ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ

СЕРІЯ УКРАЇНСЬКИХ
НАРОДНИХ КАЗОК

ЧАСТИНА І

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

З М И С Т:

ЛІСОВИЙ ЦАР ОХ — ПРО МОР-
СЬКОГО ЦАРЯ — ЛЕТЮЧИЙ КО-
РАБЕЛЬ — ЦАФЕНКО І ЗМІЙ —
КАЗКА ПРО ОРЛА

ДАЛЬШІ ЧАСТИНИ В ПІДГОТОВІ

ЛІТЮЧИЙ
КОРАБЕЛЬ
і інші
**УКРАЇНСЬКІ НАРОДНІ
КАЗКИ**

ЧАСТИНА I

Редакція Б. Даниловича

Малюнки мистця М. Михалевича

With permission of UNRRA Team 558

Технічними засобами Видавничої Спілки »Українське Слово«.

Druck: Mittelbayerische Zeitung, Regensburg

ЛІСОВИЙ ЦАР ОХ

I

Колись то давно жив собі убогий чоловік із жінкою, а в них був одним-один син, та й той не такий, як треба: таке ледащо вдалося, той одинак, що — Господи! Нічого — й за холодну воду не візьметься, а все тільки на печі сидить та просом пересипається.

Уже йому може років з двадцять, а він усе на печі сидить — ніколи й не злазить: як подадуть їсти, то й єсть, а не подадуть, то й так обходиться.

Батько й мати журяться: «Що нам з тобою, сину, робити, що ти ні до чого недотепний? Чужі діти своїм батькам у поміч стануть, а ти тільки дурно в нас хліб переводиш!»

Журилися-журилися батько з матір'ю, а далі мати й каже:

— Що ти таки, чоловіче, думаеш з ним, що вже він до зросту дійшов, а така недотепа — нічого робити не вміє? Ти б його куди віддав, то віддав, наняв, то наняв, — може б його чужі люди чого вивчили.

Порадилися; батько віддав його у кравці вчитися. От він там побув днів зо три та й утік; виліз на піч — ізнов просом пересипається. Батько його вибив добре, вилаяв, віддав до шевця шевству вчитися. Так він і звідтіля втік. Батько знов його вибив і віддав ковалсьту вчитися. Так він і там не побув довго — втік. Батько — що робити? «По-веду, — каже, — ледащо в інше царство, де найму, то найму — може він відтіля не втіч!» Взяв його і повів.

Ідуть та йдуть, чи довго чи недовго, аж увійшли в та-кий темний ліс, що тільки небо та земля. Увіходять у ліс, притомилися трохи; а так, над стежкою, стоїть обгорілий пеньок. Батько й каже:

— Притомивсь я, — сяду, відпочину трохи.

Сідає на пеньок, та:

— Ох! Як же я втомився! — каже.

Тільки це сказав — аж із того пенька — де не візьмись — вилазить такий маленький дідок, сам зморщений, а борода зелена аж по коліна.

— Що тобі, — питаете, — чоловіче, треба від мене?

Чоловік здивувався, де воно таке диво взялося та й каже йому:

— Хіба я тебе кликав? Відчепися!

— Як же не кликав, — каже дідок, — коли кликав! Я, — каже далі дідок, — лісовий цар Ох. Навіщо ти мене кликав?

— Та цур тобі, я тебе й не думав кликати! — каже чоловік.

— Ні, кликав! Ти сказав: «Ох!»

— Та то я втомився, — каже чоловік, — та й сказав.

— Куди ж ти йдеш? — питав Ох.

— У світ за очі! Веду оцю дитину наймати, може його чужі люди навчать розуму, бо в себе вдома, що найму, то й утіче.

— Найми, — каже Ох, — у мене: я його вивчу. Тільки з такою умовою: як вибуде рік ти прийдеш за ним, та як пізнаєш його — бери, а не пізнаєш — ще рік служитиме в мене!

— Добре, — каже чоловік. Ударили по руках, чоловік пішов собі додому, а сина повів Ох до себе.

От як повів його Ох, та й повів аж на той світ, під землю, та привів до зеленої хатки, очеретом обтиканої. А в тій хатці все зелене: і стіни зелені і лавки зелені й Охова жінка зелена й діти, сказано — все, усе... А за наймичок у Оха мавки — такі зелені, як рута!...

— Ну, сідай же, — каже Ох, — наймитку, та попоїси трохи!

Мавки подають йому строву — і страва зелена; він поїв.

— Ну, — каже Ох, — піди ж, наймитку, дровець урубай та наноси.

Наймиток пішов. Чи рубав, чи не рубав, та ліг на дрівця й заснув.

Приходить Ох — аж він спить. Ох його зв'язав, звелів наносити дров, положив на дрова зв'язаного наймита, підпалив дрова... Згорів наймит! Ох тоді попілець по вітру розвіяв, а одна углина й випала з того попелу. Він її сприснув живущою водою, наймит знову став живий, тільки вже моторніший трохи.

Ох знову звелів дрова рубати; той знов заснув. Ох підпалив дрова, наймита спалив, попілець по вітру розвіяв, углину сприснув живущою водою — і з того ледащого парубка та став такий моторний та гарний козак, що ні здумати, ні згадати, хіба в казці сказати.

От вибув той парубок рік. Як вийшов рік, батько йде за сином. Прийшов у той ліс, до того пенька обгорілого, сів та:

— Ох!

Ох і виліз із того пенька та й каже:

— Здоров був, чоловіче!

— Здоров, Ох!

— А чого тобі треба, чоловіче? — питает Ох.

— Прийшов, — каже, — за сином.

— Ну, йди! Як пізнаєш, бери його з собою, а не пізнаеш — іще рік служитиме.

Чоловік і пішов за Охом. Приходять до його хати; Ох виніс мірку проса, висипав: назбігалося півнів.

— Ну, пізнавай, — каже Ох, — де твій син.

Чоловік дивився-дивився — всі півні одинакові: один у одного — не пізнав.

— Ну, — каже Ох, — іди ж собі, коли не пізнав. Ще рік твій син служитиме в мене.

Чоловік пішов додому.

От виходить і другий рік. Чоловік знову йде до Оха.

Прийшов до пенька:

— Ох! — каже.

Ох до нього виліз.

— Іди, — каже, — пізнавай!

Увів його в кошару — аж там самі барани один в одного. Чоловік пізнавав-пізнавав — не пізнав.

— Іди собі, коли так, додому: твій син ще рік житиме в мене.

Чоловік і пішов, журячися.

Виходить і третій рік; чоловік іде до Оха. Йде та йде

— аж йому назустріч іде дід, увесь, як молоко, білий, і одежда на ньому біла.

— Здоров, чоловіче!

— Доброго здоров'я, діду!

— Куди тебе Бог несе?

— Йду, — каже, — до Оха вирувати сина.

— Як саме?

— Так і так, — каже чоловік. І розказав тому білому дідові, як він Охові віддав у найми свого сина і з якою умовою.

— Е, — каже дід, — погано, чоловіче! Довго він тебе водитиме.

— Та я вже, — каже чоловік, — і сам бачу, що погано, та не знаю, що його й робити тепер у світі... Чи ви, дідусю, не знаєте, як мені мого сина вгадати?

— Знаю, — каже дід.

— Скажіть же й мені, дідусю-голубчику: я за вас увесь вік буду Бога молити! Бо все таки, який він не був, а мій син — своя кров!

— Слухай же, — каже дід, — як прийдеш до Оха, він тобі випустить голубів: то ти не бери ніякого голуба, тільки бери того, що не їстиме, а сам собі під грушевою сидітиме та обскубатиметься: то твій син!

Подякував чоловік дідові й пішов.

Приходить до пенька.

— Ох! — каже.

Ох і виліз до нього й повів його у своє лісове царство. От висипав Ох мірку пшениці, насคลікав голубів. Назліталаось їх така сила, що — Господи! І все один у одного!

— Пізнавай! — каже Ох, — де твій син. Пізнаеш — твій, а не пізнаеш — мій!

От усі голуби їдять пшеницю, а один 'сидить під грушою сам собі, надувся та обскubaється. Чоловік і каже:

— Ось мій син!

— Ну, вгадав! Коли так — бери!

Взяв, перекинув того голуба — став з нього такий гарний парубок, що кращого й на світі немає. Батько зрадів дуже, обнімає його, цілує... Раді обидва!

— Ходім же, сину, додому!

От і пішли.

III

Йдуть дорогою та розмовляють: батько розпитує, як там у Оха було; син розказує. То знову батько розказує, як він бідує, а син слухає. А далі батько й каже:

— Що ж ми тепер, сину, робитимем? Я бідний і ти бідний... Служив ти три роки та нічого не заробив!

— Не журіться, тату, — все гаразд буде. Глядіть, — каже, — тут полюватимуть за лисицями паничі; я перекинуся хортом та піймаю лисицю, та паничі мене купуватимуть у вас. Ви мене продайте за триста карбованців — тільки продавайте без ретязя. От у нас і гроші будуть — розживемося!

Ідуть та йдуть — аж так на узлісся собаки ганяють лисицю: так ганяють, так ганяють: лисиця не втіче, хорт не дожене. Син зараз перекинувся хортом, догнав ту лисицю, піймав. Паничі вискочили з лісу.

— Це твій хорт?

— Мій!

— Добрий хорт! Продай його нам!

— Купіть!

— Що тобі за нього?

— Триста карбованців — без ретязя!

— Нащо нам твій ретязь, ми йому позолочений зробимо.

Відлічили гроші, взяли хорта — давай полювати. Випустили того хорта знову на лисицю. Він як погнав лисицю, та погнав аж у ліс, та перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

Йдуть та йдуть. Батько й каже:

— Що нам, сину, цих грошей, тільки що хазяйством завестися, хату полагодити...

— Не, журіться, тату, буде ще. Тут паничі їхатимуть по перепелиці з соколом. Я перекинуся соколом, то вони

мене купуватимуть. Ви мене продайте знов за триста карбованців — без шапочки.

От ідуть полем. Паничі випустили сокола на перепела; так сокіл женеться, а перепел тікає: сокіл не дожене, перепел не втіче. Син перекинувся соколом — так зразу і насів того перепела. Паничі побачили.

— Це твій сокіл?

— Мій.

— Продай його нам.

— Купіть.

— Що тобі за нього?

— Як дасте триста карбованців, то беріть собі сокола, тільки без шапочки.

— Ми йому парчеву зробимо.

Поторгувалися, продав він сокола за триста карбованців. От паничі пустили того сокола за перепелицею, а він як полетів, та й полетів та перекинувся парубком і знову прийшов до батька.

— Ну, тепер ми розжилися трохи, — каже батько.

— Пождіть, тату, ще буде. Як будемо, — каже, — йти через базар у ярмарок, то я перекинуся конем, а ви мене продавайте. Дадуть вам за мене тисячу карбованців, тільки продамайте без уздечки.

Входять до містечка, а там — ярмарок. Син перекинувся конем — і такий кінь, як змій, і приступти страшно! Батько веде того коня за уздечку, а він так гарцює, копитами землю вибиває!

Тут находилося купців — торгують.

— Тисячу, — каже, — без уздечки, то й беріть!

— Та навіщо нам ця уздечка, ми йому срібну позолочувану уздечку зробимо!

Дають п'ятсот.

— Ні.

Аж ось піджодить циган, сліпий на одно око:

— Що тобі, чоловіче, за коня?

— Тисячу без уздечки.

— Ге! Дорого, батьку! Візьми п'ятсот з уздечкою!

— Ні, не рука, — каже батько.

— Ну, шістсот... бери!

Як узяв той циган торгуватися, як узяв, а чоловік і шага не впускає.

— Ну, бери, батьку, тільки з уздечкою.

— Е, ні, цигане! Уздечка — моя!

— Чоловіче добрий! Де ти бачив, щоб коня продавати без уздечки? І передати ніяк.

— Як хочеш, а уздечка моя! — каже чоловік.

— Ну, батьку, я тобі ще п'ять карбованців накину — тільки з уздечкою.

Чоловік подумав: уздечка яких там три гривні варт, а циган дає п'ять карбованців! Узяв і віддав.

Пішов чоловік, узявши гроші, додому, а циган на коня та й поїхав. А то не циган — то Ох перекинувся циганом.

IV

Той кінь несе та й несе Оха — вище дерева, нижче хмарі... От спустилися в ліс, приїхали до Оха; він того коня пустив пастися, а сам пішов у хату.

— Не втік таки з моїх рук! — каже жінці.

От в обідню пору бере Ох того коня за поводи, веде до водопою, до річки. Тількищо привів до річки, а той кінь нахилився пити та й перекинувся окунем, та й поплив. Ох, недовго думавши, перекинувся й собі щукою, та давай ганятися за тим окунем. Так оце — що нажене, то окунь від-

тобурчить пірця та хвостом повернеться, то щука й не візьме... От оце вона дожене, та:

— Окуне, окуне, повернися до мене головою, побалаємо з тобою!

— Коли ти, кумонько, хочеш балакати, — каже окунець щуці, — то я й так чую!

То оце — що нажене щука окуня, та:

— Окуне, окуне, повернися до мене головою, побалаємо з тобою!

То окунець відтобурчить пірця, та:

— Коли ти, кумонько, хочеш, то я й так чую!

Довго ганялася щука за окунем — та ні! А оце випливає той окунь на берег — аж там царівна шмаття пере. Окунь перекинувся гранатовим перстнем у золотій оправі. Царівна й побачила та й підняла той перстень з води. Приносить додому, хвалиться:

— Який я, таточку, гарний перстень знайшла!

Батько любується, а царівна не знає, на який його й палець надіти: такий гарний!

Коли це через якийсь там час повідомили царя, що прийшов якийсь купець.

А то Ох купцем перекинувся.

Цар вийшов:

— Чого тобі треба, старче?

— Так і так. Іхав я, — каже Ох, — кораблем по морі, віз у свою землю своєму цареві перстень гранатовий та й упустив той перстень у воду. Чи нікто з ваших не знайшов?

— Моя дочка знайшла, — каже цар.

Покликали й її. Ох як почав її просити, щоб віддала, «бо мені, — каже, — й на світі не жити, як не привезу того перстнія!» Так вона не віддає та й годі! Тут уже цар уступився:

— Віддай, — каже, — дочки, а то через нас буде нещастя чоловікові — віддай!

А Ох так просить.

— Що хочете, те й беріть у мене, тільки віддайте мені перстень.

— Ну, коли так, — каже царівна, — то щоб ні тобі, ні мені!

Та й кинула той перстень на землю... він і розсипався пшоном — так і порозкочувалося воно по всій хаті. А Ох, не довго думавши, перекинувся півнем та давай клювати те пшено. Клював-клював, усе поклював... А одна пшонина

закотилася під ноги царівні, — він тієї пішонини не з'їв. Як поклював, та в вікно й вилетів геть, та й полетів собі...

А з тієї пішонини та перекинувся парубок — і такий гарний, що царівна як побачила, так і закохалася відразу, та так же то циро просить царя й царицю, щоб її віддали за нього.

— Ні за ким, — каже, — я щаслива не буду, а за **ним** мое щастя!

Цар довго моршився — що то за простого віддати свою дочку; а далі порадився. Поблагословили їх та й подружили, та таке весілля справляли, що увесь мир скликали.

ПРО МОРСЬКОГО ЦАРЯ

I

Жив собі купець із жінкою. Він був дуже багатий і мав сина. Вигодували вони свого сина, одружили його, а незабаром і померли. Остався один син із своєю молодою жінкою. І думав він собі:

«Зашо б тут руки зачепити, за яке ремесло взятися?»
Думав-думав та й надумав:

«Батенько мій, нехай царствує, не сидів у дома, а все по чужих далеких землях їздив. Тим він нажив собі багатство. Буду і я так робити».

Налагодив він три кораблі добра всякого, попрощався з своєю жінкою і поїхав по морі в чужі-далекі землі. А вдома йому за той час уродився синок.

Поїхав він у чужі-далекі землі, товар свій добре попроправ, а на сьомому році накупив іншого товару, навантажив уже не три кораблі, а цілих дванадцять, і їде додому. Декілька кораблів їхало попереду і декілька позаду, а він саме всередині. Як виїхав він насеред моря, корабель його став. Що вже йому ні робили, як вони вже його ні відпихали, — ні — нічого не вдіяли: стоїть корабель на одному місці, стоїть і не ворухнеться.

І посилає купець нірця, щоб пірнув у море та подивився, за що він там зачепився. Пірнув той нірець у море, дивиться, а на дні моря стоїть дід, однією рукою держить корабель. Нірець його й питав:

— Чого це ти держиш наш корабель?

— Піди та скажи своєму господареві, що коли він хоче вертатися додому, так щоб віддав мені те, чого вдома не знає. Як не дастъ — то втоплю всіх.

Виринув нірець і сказав це своєму господареві. Господар став пригадувати і списувати все, що в нього вдома є. Все-усе пригадав. Усе знає, тільки не знає, що в нього родився син, що вже тому синові сім літ, що ходить він уже в школу і читати навчився. Як пригадав собі все, посилає нірця в море:

— Скажи тому дідові, що віddaю йому те, чого вдома не знаю.

Поліз ізнов нірець і сказав це дідові.

Дід той каже:

— Я не повірю на слові. Хай дастъ мені свою записку, кров'ю написану.

Купець мерштій урізав пучку свого пальця й кров'ю написав записку, що віддає дідові те, чого вдома не знає, та й послав з нею нірця до діда в море.

Як тільки взяв дідусь записку, пустив корабель. Корабель поплив так хутко, що випередив попередні. А дідусь, як тільки взяв записку, відніс її зараз у те місце, звідкіль родом був купець і де жила його жінка з сином. Поніс та й підкинув її на дорозі та ще й сам приписав:

«Тебе, добрий юначе, віддав мені твій батько на послугу. Оце записку видав, своєю кров'ю написану. Та ти цим не турбуйся, бо не зараз я тебе візьму, а через п'ять літ, тоді, як сповниться тобі — дванадцять. Як уже сповниться тобі дванадцять років, кидай своїх батька-матір та йди до мене».

А син, як ішов із школи, підняв її, прочитав та й каже:

— Ну, нічого робити. Батенькового слова мені не ламати, не ставити моого батенька брехуном.

Жалко було кидати свою матір-жалібницю та й батька свого. Хоч і не бачив він його зроду, а дуже його любив, і не хотілося йому покидати його. Сумував він собі сам і матері не казав нічого, щоб їй не засмутити.

А ось батько його з дванадцятьма кораблями до свого города прибуває і всім-усім своїм родичам оповіщає. Всі родичі й жінка його й син ідуть його зустрічати. Як узрів він свою милу, обнявся з нею, поцілувався, а сина й не замітив, що той до нього руки простягає, лізе цілуватися. А як побачив уже, питав своєї жінки:

— А це що за хлопчик?

— Та це, дружино моя, синочок наш, що родився, як ти поїхав.

Тоді тільки батько догадався, кого то він віддав дідові тому, що затримав корабель! Згадав, зідхнув тяжко й промовив:

— Отак же!

Син зараз догадався, чого його батенько засумувався, та й каже йому:

— Не жалійтесь, татусю. Ще не зараз мене від вас візьмуть. До дванадцяти літ проживу я між вами. Ще мені зостається жити з вами цілих п'ять років.

А мати ще нічого й не знає та й питав його:

— Та що це ви балакаєте, що я й не розчовпну?

Вони їй розповіли. Дуже сумували батько і мати й син. І вже ж жаліли свого сина вони! Уже ж і кохали його! Не життя йому було, а рай божий.

II

А як сповнилося йому дванадцять років, він каже батькові та матері:

— Сушіть сухарчики. Час уже йти мені до дідуся на послугу.

Насушили вони йому сухарчиків. Склали їх у торбинку, попрощалися з ним та й пустили його. І пішов він дорогою.

Ішов-ішов, дійшов до моря. Дійшов та й став відпочинти. Дивиться: на березі стоїть кущ якогось деревця з червоними ягідками, та таке воно рясне-рясне! І став він дивитися на нього.

«Що це за кущ такий, що я його ще й не бачив? Який

у мого батенька страшенно великий сад — всяке там дерево є, а цього й нема? Що воно за дерево?»

А це була калина. Дивиться та й дивиться він на цей кущ, коли бачить: летить одинадцять утінок, а позаду й дванадцята. Летять вони якраз на нього, а він чим дуж під кущ та й сковався там. Спостилися ті одинадцять качок якраз коло нього на березі та й зробилися усі красними дівчатами. Пороздівалися вони та й стали купатися в морі. Покупалися та й полетіли.

Прилітає тепер задня, дванадцята. Прилетіла і там зробилася дівчиною, найкращою від усіх. Розділася й вона та стала купатися. А купців син мерщій з-під куща, та за одежду, та й заховався знов під дерево і сидить там мовчки, мов неживий. Вона, як уже викупалася, вийшла на берег. Хоп-хоп — нема одежі. Ото й каже вона:

— Хто тут є? Як стар-чоловік — будь мені рідний батенько; стара жінка — будь мені рідна матінка; середній чоловік — будь мені рідний братик, або рідна сестриця; молодий чоловік — будь мені вірна дружина!

А він зараз вийшов з-під куща та й віddaє одежду. Вона зраділа, що й не сказати, бо перед нею став такий козак, що кращого й у світі не знайти.

— Хто ти, козаче? — питает вона його.

— Я такий і такий. Іхав батько по морі, а дідусь старенький і зупинив його корабель, казав моєму батькові, що, як не віддасть одного, що вдома не знає (а я родився саме без батенька, тим то він і не зінав мене), потопить його у усіх його людей. Батько не зінав нічого, що вдома діялося, відав мене. Так оце я йду тепер до того діда на послугу.

— Ну, й добре! — каже його мила, — той сивий дідусь, що тримав корабель, то мій начальник. Я в нього — служниця. Нас у нього дванадцять. Може й ти бачив, що летіли наперед мене одинадцять утінок: то все мої товаришки. Це дідусь хоче мене з тобою одружити. То тільки гляди: скитириш — добре буде тобі; не перехитриш — лихо буде. Буде твоя голова на коляці висіти так, як висить там уже їх одинадцять. Дідусь мій хотів усіх своїх служниць одружити та з усіх одинадцяти не знайшовся ні один, щоб перехитрував його. Пропали всі.

І показує дорогу, куди пройти до дідуся.

— Піди цією дорогою: йди-йди, поки не дійдеш до стежечки, що лежатиме вліво. Підеш по тій стежечці, йди-йди, поки дійдеш до такого місця, яке буде все покрите гадюка-

ми. Ти не бійся — йди, та не озирайся, — вони тобі дорогу дадуть. Оглянешся — з'їдять. Підеш-підеш, дійдеш до такого місця, що все покрите звірюками лютими. Ти йди-йди, не озирайся, — вони тобі дорогу даватимуть. Як пройдеш уже це місце, побачиш наліво, на леваді, хатку на курячій ніжці. Ти йди туди, там я живу. Ну, тепер прощавай, моя дружинонько! Та гляди, бережися: вбережешся — добре буде, не вбережешся — голівонька твоя повисне на коляці, як висить там уже однадцять!

Сказала це, зробилася утінкою й полетіла.

III

Пішов купців син тією дорогою, яку показала йому його мила. Йшов-ішов, дійшов до стежечки. Пішов стежечкою, дійшов до того місця, яке все гадюками було покрите. Але він ішов сміливо і вони йому дорогу давали. Пройшов це місце, але натрапив на таке, де було повно звірів. Він ішов теж сміливо і вони дали йому дорогу. Як вийшов уже на поляну, як побачив хатку на курячій ніжці — стало йому радісно. Прийшов до тієї хатки: стук-стук у віконце. Вийшла його мила, відчинила йому, повела його в хату, нагодувала й напоїла. І розказує вона йому:

— У нашого дідуся нас дванадцять. Сам живе він у пишних хоромах і характерничить, а нас розсилив навколо себе на дванадцять верстов від себе і на дванадцять верстов сестра від сестри. Всі ми в таких хатках на курячих ніжках. Ну, тепер тобі, моя дружино, пора спати. Скоро вже прилетить вістовий від дідуся (дідусь, як що наказує, посилає свого крилатого вістового по всіх дванадцяти хатках і наказує той вістовий, що треба). Гляди ж, як прилетить той вістовий, так щоб ти нічого не казав, все мовчи, мов і нема тебе в хаті. А там уже подумаємо, що треба робити.

Та й положила його під лавку, і світло погасила.

Тількищо уляглися вони і стали дрімати, летить під вікно вістовий і кричить:

— Наказував дідусь, щоб на завтра ви всі були дванадцять, лице в лиці, одяг в одягу, черевики в черевики і щоб у кожної було по золотому прутові, бо приїхав уже дідусів зять (це, бач, купців син). І полетів.

— Ну, тепер, моя дружино, треба за діло прийматися, — каже купцевому синові його суджена.

Скувала йому золоту булаву і каже:

— Ти ж іди по тій то й тій дорозі. Перейдеш до залізних воріт, там будуть прив'язані на ланцюгах два леви. Як будеш ти йти і кинутися вони на тебе, ти закричи на них: «Мовчіть, прокляті люті звірі! Я йду до дідуся на послугу!» — вони їй пропустять. Як прийдеш до дверей, замахнися булавою і вдар їх, щоб розбив. Дідусь закричить: «Хто там?» А ти сміливо відказуй: «Я дідуся, я! Йду до тебе на послугу». Тоді він поведе тебе туди, де ми будемо поставлені в ряди і всі будемо, як одна: і лице її одежа її черевики ї усе, все буде, як у одної. А я буду стояти такато від краю і в мене на лівій нозі буде закаблук набік скривлений. То хоч і з першого разу пізнаєш мене, — не подавай виду: Пройди раз і вдруге, ніби не знаєш, та придивляйся на кожну. Дід буде на тебе гrimати та говорити, щоб швидше вибирав ти свою суджену (а як не вибереш, голова твоя повисне на коляці), але ти не зважай на це і відкажи йому: «Е, дідуся, що ви? Це не яблучко з яблуні зірвати: вкусив — гарне — з'їв, недобре кинув; мені з нею треба буде вік коротати!» На третій раз уже виведи мене. Тепер прощай, моя дружинько мила!

І полетіла сама.

IV

Він і пішов, куди йому його мила показувала. Прийшов до дідусевого двору, а коло воріт були прив'язані два леви. Як тільки побачили вони його, так і кинулися на нього з ревом. Він на них — як крикне:

— Мовчіть, прокляті люті звірі! Я йду до дідуся на послугу!

І вони його пропустили. Прийшов він до дідусевого будинку, та як замахнувся своєю булавою, як гупне в двері, так вони їй розлетілися.

— Хто там? — кричить з будинку дідусь.

— Це я прийшов до вас, дідуся, на послугу!

— Пора-пора, козаче! Ну, ходімо ж, вибереш свою суджену. Та гляди, не вибереш — до тих одинадцяти голів, що теліпаються на коляці, прибавлю твою дванадцяту.

— А вже ж, дідуся, ваша воля.

І пішли. Вийшли вони на леваду. Там стояли всі дванадцять, усі, як одна.

Купців син відразу замітив свою суджену, але не подав виду. Пройшов раз — не вибрав.

Дідусь і каже:

— Що ти даремне ходиш? Хіба не сподобав ні одної?
Вибирай пошвидче.

— Е, ні, дідусю: це не яблучко з яблуньки зірвати: добре — з'їв, а недобре — кинув; мені треба з нею вік коротати..

Пройшов і вдруге — теж не вибрав. Дідусь ще дужче
гримнув на нього. А купців син тієї ж йому відказав:

— Е, ні, дідусю, мені з нею цілий вік коротати.

На третій раз пройшов купців син і вивів свою милу.

— Ну, добре, хай же вона тобі навіки.

Заручили їх і відгуляли весілля. Дідусь навантажив
йому золота та срібла цілих дванадцять кораблів і поплила
молода пара до батька та неньки.

Як приїхав купців син, на радощах назвали гостей, зробили
друге весілля.

І я там був, мед-вино пив; по бороді текло, а в роті не
було.

ЛЕТЮЧИЙ КОРАБЕЛЬ

I

Був собі дід та баба і в них було три сини: два розумних, а третій — дурень. Розумних вони жалують, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього — і він, знай, на печі у просі, у чорній сорочці, без штанців... Як дадуть, то й єсть; а ні — то він і голодує.

Аж от прийшла чутка, що так і так: прилетів такий царський наказ, щоб збиралися до царя на обід, і хто забуде такий корабель, щоб літав, і приїде на тому кораблі, за того цар дочку віддасть.

От розумні брати й радяться:

— Піти б — може там де наше щастя закотилося!

Порадилися, просяться в батька та в матері:

— Підем, — кажуть, — до царя на обід: втратити — нічого не втратимо, а може там де наше щастя закотилося!

— Підем та й годі! Благословіть на дорогу.

Батько їх умовляє, мати їх умовляє, — ні!

Старі — нічого робити — взяли поблагословили їх на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла порося — пішли вони...

А дурень сидить на печі й собі проситься:

— Піду, — каже, — і я туди, куди брати пішли!

— Куди ж ти, дурню, підеш? — каже мати, — там тебе вовки з'їдять!

— Ні, не з'їдять; піду!

Старі з нього спершу сміялися, а потім давай ганьбити. Так ні! Вони бачать, — з дурнем нічого не зробиш, — та й кажуть:

— Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався і щоб не признавався, що ти наш син.

От баба дала йому торбу, поклала туди чорного черствого хліба і випровадила його з дому. Він пішов.

Іде та йде, — коли зустрічає на дорозі діда. Такий сивий дідуган, а борода зовсім біла — аж до пояса!

— Здорові, діду!

— Здоров, сину!

— Куди йдете, діду?

А той каже:

— Ходжу по світі, людей з біди виручаю. А ти куди?

— До царя на обід.

— Хіба ти, — питає дід, — уміеш зробити такий корабель, щоб сам літав?

— Ні, не вмію!

— То й чого ж ти йдеш?

— А Бог його знає, — каже, — чого? Втратити — не втрачу, а може там де мое щастя закотилося.

— Сідай же, — каже, — та спочинеш трохи, пополуднем. Виймай, що там у тебе в торбі!

— Е, дідусю, нема там нічого, самий черстивий хліб, що ви й не вкусите.

— Нічого, виймай!

От дурень виймає — аж із того чорного хліба та такі стали палянниці білі, що він зроду й не ів таких.

— От, бач, — каже дід, — як Бог дурнів жалує!

Вони розіслали світки на траві, посидали — давай пополуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурнєви за хліб та й каже:

— Ну, слухай, сину: іди ж ти тепер у ліс та підійди до дерева та перехристися тричі й удар сокирою в дерево, а сам мерцій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не розбудить. Тоді тобі корабель побудується, а ти сідай на нього й лети, куди тобі треба, а по дорозі бери, кого б там не зустрів.

Дурень подякував дідові й розпрощалися: дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

Увійшов він у ліс, підійшов до дерева, цокнув сокирою, упав ниць та й заснув. Спав-спав... коли це за який там час чує: хтось його будить.

— Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!

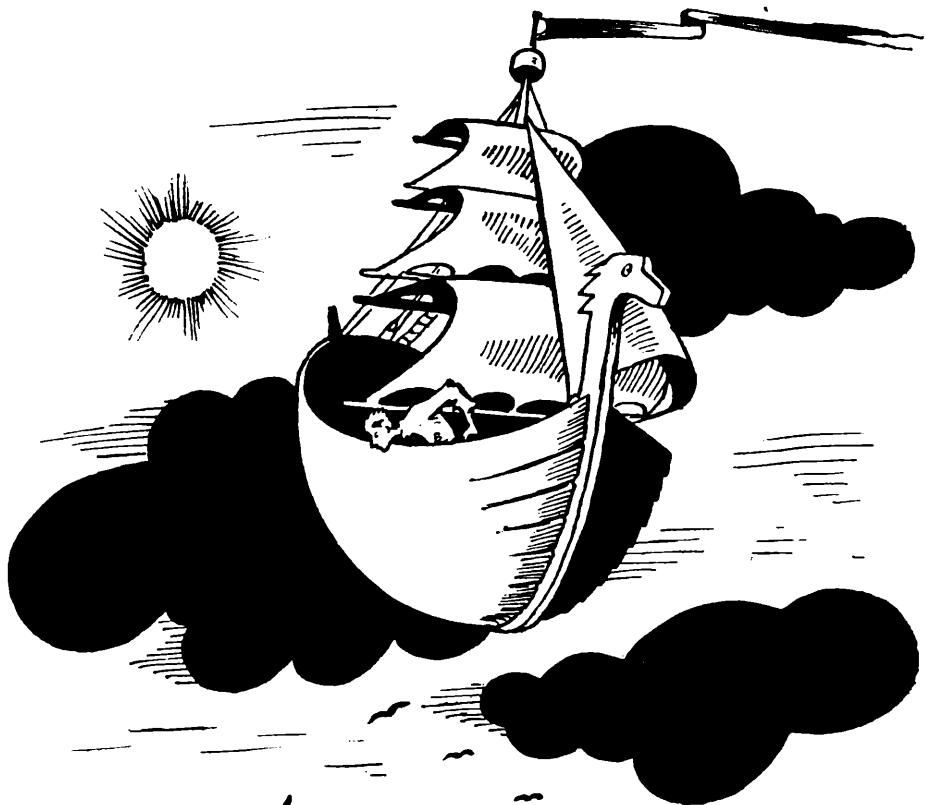
Дурень прокинувся. Коли гляне, аж стойть корабель: сам золотий, щогли срібні, а вітрила шовкові — так і понадималися... тільки летіти!... От він, не довго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й полетів: нижче неба, вище землі — й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться: припав чоловік на шляху до землі ухом та й слухає. Він і гукнув:

— Здоров, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Що ти робиш?

— Слухаю, — каже, — чи вже позбиралися до царя на обід люди.

— А хіба ти туди йдеш?

— Туди.

— Сідай зі мною, я тебе підвезу.

Той сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: йде чоловік шляхом — одна нога за ухо прив'язана, а на одній скаче.

— Здоров, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Чого ти на одній нозі скачеш?

— Того, — каже, — що коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив... А я, — каже, — не хочу...

— Куди ж ти йдеш?

— До царя на обід.

— Сідай з нами!

— Добре.

Той сів; знову полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: стоїть на дорозі стрілець і прицілляється з лука, а ніде нічого не видно. Він крикнув:

— Здоров, дядьку! Куди ти цілишся, коли нічого не видно?

— То ж що, що не видно? То вам не видно, а мені птицю видно!

— Де ж ти її бачиш?

— Ет! — каже, — там за сто миль сидить на сухій грушці.

— Сідай з нами!

Він сів, і полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повен мішок хліба.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти йдеш?

— Іду, — каже, добувати на обід хліба.

— Так в тебе є так повен мішок!

— Що тут цього хліба! Мені є на один раз поснідати не вистачить.

— Сідай з нами!

— Добре.

Сів і той; полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Чого ти тут ходиш?

— Пити, — каже, — хочеться, та ніяк води не знайду.

— Та перед тобою цілісінське ж озеро, — чому ти не п'єш?

— Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток не вистачить...

— Так сідай з нами!

— Добре.

Сів він, — полетіли.

Летіли-летіли, коли бачать — аж іде чоловік у село й несе сніг соломи.

— Здоров, дядьку! Куди ти несеш солому?

— У село, — каже.

— Ото! Хіба в селі нема соломи?

— Є, — говорить, — та не така.

— А хіба це яка?

— А така, — каже, — що яке б душне літо не було, а тільки розкидай цю солому, то зараз де не візьметься й мороз і сніг.

— Сідай з нами!

От той сів, і полетіли далі.

Летіли-летіли, коли дивляться: йде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.

— Здоров, дядьку!

— Здоров!

— Куди ти дрова несеш?

— У ліс.

— Ото! Хіба в лісі нема дров?

— Чому нема? Є, — каже, — та не такі.

— А які ж?

— Там, — каже, — прості, а це такі, що, як тільки розкидаеш їх, так зразу — де не візьметься військо перед тобою.

— Сідай з нами!

І той згодився. Сів та й полетіли.

II

Чи довго вони летіли чи ні, але ось прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлювані, понакри-

вані, бочки меду повикочувані: пий, душе, їж, душе, чого тільки забажаеш! А людей — сказано — пів царства зійшлося: і старі, і малі, і пани багаті, і старці вбогі — як на ярмарку. От він прилетів з товариством на тім кораблі, спустився в царя перед вікнами, — повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно — аж щось прилетіло на золотому кораблі. Він лакееві і каже:

— Піди, спитай, хто там золотим кораблем прилетів?

Лакей пішов, подивився, — приходить до царя:

— Якась, — каже, — мужва обідрана!

Цар не вірить:

— Як, — каже, — можна, щоб мужики на золотому кораблі прилетіли! Ти мабуть не допитався.

Пішов сам між люди.

— Хто, — питает, — тут на цьому кораблі прилетів?

Дурень виступив:

— Я, — каже, — ваша високість!

Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, — то аж за голову взявся:

— Як таки, щоб я свою дитину та за такого видав!

От він — що робити? І давай йому загадки загадувати.

— Піди, — каже до лакея, — скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живущої і цілющої, поки люди пообідають, — то не то царівни не віддам, а оце меч, а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало (той, що слухав, припавши до землі ухом, чи вже люди позиралися до царя на обід) і підслухав, що цар казав та й розказав дурневі. От дурень сидить на лаві та й журиться: не єсть, не п'є.

Скорі ход побачив:

— Чому ти, — питает, — не єси?

— Де вже мені єсти! І в пельку не йде!

І розповів — так і так:

— Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добув води живущої й цілющої... Як я її добуду?

— Не журися! Я тобі дістану.

— Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ: а він уже давно знає, як і що.

— Скажи, що принесу!

От лакей і пішов. А скороход відв'язав ногу від уха та як махнув, так в одну мить і набрав води живуцьої й цілющої. Набрав, утомився...

— Ще, — думає, — поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи.

Сів та й заснув. Люди вже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий, ні мертвий: «Пропав!» — думає. Слухало приставив до землі ухо — давай слухати. Слухав-слухав:

— Не журися! — каже. — Під млином спить!

— Що ж ми будемо тепер робити? — питас дурень. — Як би його збудити?

А Стрілець каже:

— Не бійся! Я збуджу!

Як напяв лук, як стрельне — як торохне стріла в млин, аж тріски полетіли... Скороход прокинувся — та мерцій туди, люди обід тількищо кінчають, а він приносить ту воду.

Цар — що робити? Ну, загадувати іншу загадку:

— Піди, каже до лакея, — скажи йому: як з'єсть із своїм товариством за одним разом шість пар волів жарених і сорок печей хліба, тоді віддам мою дитину за нього. А не з'єсть — то от: мій меч, а йому голова з плеч!

Слухало їй підслухав та їй розказав дурневі.

— Що ж мені тепер робити? Я їй одного хліба не з'їм!

— каже дурень та їй знову зажурився — аж плаче.

А Об'їда й ло їй каже:

— Не плач! Я за вас усіх поїм, ще буде їй мало.

Приходить лакей: так і так.

— Добре, — каже, — нехай дають!

Нажарили дванадцять биків, напекли сорок печей хліба; Об'їдайлло як почав їсти, так усе до чиста поїв, ще їй просить:

— Ех, мало! хоч би ще трошки дали!

Цар бачить, що він такий — знову загадав загадку, щоб сорок сорокових бочок води випили за одним духом і сорок сорокових бочок вина. — А не вип'є — мій меч, йому голова з плеч!

Слухало підслухав — розказав; дурень плаче.

— Не плач, — каже Об'їда й ло; — я, — каже, — сам вип'ю, ще їй мало буде.

Викотили їм по сорок сороківок води й вина. Обшивайло як почав пити, — всі до краю видув, ще їй підсміює:

— Ех, — каже, — мало! Коли б ще трохи — випив би!

Потім цар бачить, що нічого з ним не вдє, та думає:

— Треба його із світу звести, а то він мою дитину занапастить!

І посилає до дурня лакея:

— Піди, скажи, що казав цар, щоб перед вінцем у парню пішов.

А другому лакеєві загадує сказати, щоб у парні напали. Там нехай він згорить. Грубник натопив лазню — самого чорта можна спекти.

Сказали дурневі.

Іде він у парні, а за ним слідом іде Морозко з соломою. Тільки ввійшли вони в парні, — аж такий жар, що — страх! Морозко розкинув солому і відразу так стало холодно, що дурень насили обмився, та швидше на піч, та там і заснув, бо намерзся таки добре.

Уранці відчиняють парні, думають — тільки з нього попілець остався, — аж він лежить на печі; вони його й збудили.

— Оце, — каже, — так міцно спав! — Та й пішов з лазні.

Сказали цареві, що так, мов, і так: на печі спав і в парні

так холодно, наче цілу зиму не топлено. Цар засмутився дуже: що робити? Думав-думав, думав-думав...

— Ну, — каже, — як дістане мені до ранку полк війська, то вже дам свою дочку за нього, а не дістане, то: мій меч — йому голова з плеч!

А сам думає:

— Де таки простому мужикові полк війська здобути? Я цар — та й то!...

І дав наказ. Слухало підслухав — і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче.

— Що мені тепер робити? Де я того війська дістану?

Йде на корабель та до товариства:

— Ой виручіть, братця! Виручали не один раз із біди — і тепер виручіть! А то — пропав я!...

— Не плач! — каже той, що ніс дрова. — Я тебе виручу.

Приходить слуга:

— Казав цар, як поставиш на завтра на ранок цілий полк війська, тоді твоя царівна!

— Добре, зроблю! — каже дурень. — Тільки скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я його війною повоюю й силою царівну візьму.

Уночі повів товарищи дурня в поле і поніс із собою в'язку дров. Як став ті дрова розкидати, як став розкидати, то — що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік. Такого війська набралося, Господи!

На ранок прокидається цар — аж чує: грають. Він питает:

— Що там так рано грає?

— То, — кажуть, — той своє військо муштрує, що на золотому кораблі прилетів.

Цар тоді бачить, що нічого — та й звелів його покликати до себе.

Приходить лакей, просить. А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на ньому так і сяє, шапочка золота, і сам такий гарний, що — Боже! Веде він своє військо, сам на вороному коні попереду, за ним старшина... Піdstупив під палац:

— Стій! — крикнув.

Військо у лаву стало — як перемите! Він пішов у палату; цар його обіймає, цілую:

— Сідай, мій зятю любий!

Вийшла і царівна. Як побачила — аж засміялася: який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали. Такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов та на хмарі й зупинився.

А я з того бенкету йшов, та якось на ту хмару й задивився та й упав. Як упав, то аж тут став. А ви просите казки, — я оце й сказав, ні довгої, ні короткої: як від мене та до вас. Ще б сказав — та не вмію.

ЦАРЕНКО І ЗМІЙ

I

Десь у якомусь то царстві, у якомусь господарстві бувжив із собою цар; не мав він зроду до своїх старих літ дітей.

Раз іхав він додому й захотів дуже пити. Вийхав на таку гору, що ні він не знав, ні його батько, щоб на тій горі була криниця і щоб у тій криниці була вода. Побачив її і зараз припав до неї. І зараз узяв його за бороду проклятий... бісурка. Він тоді назад і каже: «Пусти!» А біс: «Ні не пущу!»

Цар його питав:

— Чом же ти не пустив?

— Подаруй, — каже чорт, — мені те, що в тебе вдома єсть, то тоді пущу.

А цар відповідає йому:

— Що ж у мене вдома есть? Есть у мене восьмеро ко-
ней. Я їй не їжджу ними, тільки як накажу кучерові, то він
приведе їх до ганку — я полюбуюся ними, та ѹй назад він
заводить у конюшню. Візьми їх!

— Hi, — каже чорт, а за бороду все таки держить.

— Есть у мене вісім волів. Вони в мене не ходять ора-
ти і нічого не роблять. Тільки приведу їх до себе, полюбу-
юся, та ѹй назад у степ велю гнати.

— Hi, — знову каже чорт.

Уже цар переказав усе, що було в нього найкращого,
а чорт усе каже: «Hi!» А за бороду все таки держить. Ба-
чить цар, що чорт нічого не бере та ѹй каже:

— Есть у мене жінка, така красуня, що ѹй на світі такої
нема. Візьми її, тільки пусти.

— Hi, — відповідає чорт.

Думав-думав цар, що б то йому дати, коли ѹй жінки не
бере, яку я заставив на останок, — а вона ж у мене найкра-
ща за все! Нічого робити:

— Бери, — каже цар, — те, що знаєш!

Підписався, що віддасть обов'язково. Тоді чорт пустив
його. Сів собі цар на коня та ѹй поїхав.

А без нього (як його не було вдома), народився царенка
і царівна. І ростуть вони не по днях і не по годинах, а ро-
стуть по хвилинах: уже такі бігунці гарні! І може його за
верстов дві угляділа жінка і дуже зраділа йому; вибігла
насупроти нього з дітьми. Ну, тепер він, як побачив, зараз
ізомлів. Вона його питає:

— Друже мій любий! Чого ти зомлів? Чи то ти так із-
радувався, що в нас не було зроду дітей, що ѹй говорити не
можеш?

Розповів тоді ѹй цар усе, як було і додав:

— Я ѹй не подумав, що дав мені Бог, таку благодать!...
Де ж ми тепер їх заховаемо, жінко моя люба, щоб не дати
йому?

А що ж, — каже, — чоловіче: треба якось сковати. Ви-
копаймо яму під хатою, під причілком!

Викопали яму під причілком, поставили води і юсти
всього — ѹй туди дітей ѹй повпускали. І тепер зверху закри-
ли ѹй замазали, і самі виїхали з дому.

Прилітає змій (то був чорт, що зробився змієм). От при-
літає змій за тими дітьми, кинувся по всій хаті — нема ні-
кого. Він тоді насамперед до кочерги:

— Кочерго, кочерго, де цар дітей подівав?

Кочерга йому відповідає:

— В мене цар добрий чоловік був: мною огонь загреbe,
а тоді я собі й стою.

Не допитавшися в кочерги, він до помела:

— Помело, помело, де цар дітей подівав?

А помело сказало:

— В мене цар добрий чоловік був: вимете мною піч, а
тоді я собі й стою.

І помела не допитався. Він тоді до сокири:

— Сокиро, сокиро, де цар дітей подівав?

Сокира говорить:

— В мене цар добрий чоловік був: мною дров нарубає
та й положить мене, і я собі спочиваю.

Він знову каже:

— Долото, долото, де цар дітей подівав?

А долото каже:

— У мене цар добрий чоловік був: мною дірку продов-
бає, та положить мене, то я собі й лежу.

А змій йому говорить:

— Чи ж то добрий чоловік був у тебе цар: дивися, як
він тобі голову побив. А ти кажеш, що він добрий чоло-
вік був!

— І то правда! — каже долото. — Візьми ж мене, та
винеси на кінець хати, на причілок, та кинь через себе, —
то де я впаду та загрузну, там і копай.

От змій так і зробив і там, де загрузло долото, почав
копати — і викопав. Знайшов дітей. А вони вже не діти,
а парубок і дівчина гарненькі — велиki вже виросли.

II

Забрав їх змій та й несе. От і притомився він, і сів собі
спочивати. Заснув. Аж біжить кінь. Добігає й каже:

— Здоров, царенку! Чи по волі, чи по неволі?

А царенко відказує:

— Ей, конику-братику, не по волі, а по неволі.

— Сідайте на мене, — каже кінь, — я вас винесу.

Вони й сіли. А змій спить. Ну, кінь як почав — та так
біжить, так біжить; а змій як пробудився, — побачив, що
нема, — як сунув поверх комишту в погоню. От вони сидять
на тому коні, а царенко й каже:

— Ей, конику-братику, уже змій притікає: пропадеш
і ти й ми!

Вже на коневі і хвіст одгорів: такий то палючий той

змій! Бачить кінь, що невидержка, узяв хвицнув, — сам побіг, а вони бідні зосталися. Як прилетить до них змій:

— А, — каже, — кого ви слухаєте? Я ж вам і батько і цар, то я ж вас і з'їм!

— Ой, таточку! Не будемо вже слухати нікого.

— Ну, цей раз вам прощаю, та тільки не слухайте ні-кого! — каже змій.

І знову забрав їх та й поніс. Ніс-ніс він і притомився, — і знову сів спочивати. Заснув змій. Аж летить джмелік. Прилітає та й каже:

— Здоров, царенку!

— Здоров, джмеліку! — каже царенко.

— А що, брате, чи по волі, чи по неволі? — питается джмелік.

— Ей, джмеліку-братику, сюди б я не зайшов по волі, а вже видно, що по неволі.

А джмелік каже:

— Сідайте, я вас винесу.

— Ей, джмеліку-братику, коли кінь та не виніс, а ти й поготів не винесеш!

— Та вже, — каже джмелік, — чи винесу, чи не винесу, — однаково вам пропадати!

— А що ж, — каже царенко, — нам усе одно пропадати, а він може винесе.

Ото взяли вони, попрощалися, сіли на того джмеліка, — він їх і поніс.

Змій, як пробудиться, як побачив, що їх нема, — та як сунув поверх комишку доганяти, — та так біжить, так біжить; а царенко й каже:

— Ой, джмеліку- братику, вже припікає: пропадемо й ми і ти!

Той джмелік перевернув крильця, скинув їх; вони падали, а він полетів.

Прилітає змій — упав та й рот роззвив:

— Ага! попались! — каже, відпочивши. — З'їм я вас тепер... Я ж казав вам, щоб ви нікого не слухали, oprіч мене.

Ото вони, як почали проситися та плакати:

— Тебе одного будемо слухати, а більш нікого! — та як стали плакати та благати, та й відпросилися.

От він забрав їх і несе знову. Сів спочивати. Аж іде волик, такий поганенький собі, та й каже:

— Здоров, царенку! Чи по волі, чи по неволі?

— Ей, волику-братику, сюди б я по волі не зайшов, а мабуть що по неволі.

— Сідайте, — каже той волик, — я вас винесу!

А вони кажуть:

— Е, вже коли кінь та джміль не виніс, а то вже б ти виніс!

— Нічого, — каже волик, — сідайте, то винесу.

Ото вони кажуть: «Всеодно пропали ми!» — взяли та й сили. Той волик несе їх — і так несе, що хвилька, то й милька, а як спотикнеться, то й дві. Ото змій, як пробудився, розсердився дуже, — та як кинувся вже аж поверх дерева, та як летить-полетить! Ото царенко й каже:

— Ой, волику-братику, припікає: пропадеш і ти, пропадемо й ми!

А волик і каже:

— Заглянь мені, царенку, в ліве ухо й вийми гребінку і махай назад себе.

Він виняв гребінку¹ махає назад себе — і став ліс, такий густий, як і гребінка. А волик усе таки своє робить: що хвилька, то милька, а як спотикнеться, то й дві. А змій прогризся крізь той ліс і знову летить за ними.

Ото царенко й каже:

— Ой, волику-братику, знов припікає: пропадеш і ти, пропадемо й ми!

А волик каже:

— Заглянь мені в праве ухо, вийми щітку та махай назад себе.

Ото він махнув — і став ліс, як щітка. Змій, як прилетів, та так гризе той ліс, так гризе... А той волик: що хвилька, то й милька, а як спотикнеться, то й дві. Змій знову прогризся, знов їх припікає. А царенко й каже:

— Ой, волику-братику, припікає, — от-от пропадем!

А той волик уже прибігає до моря.

— Заглядай, — каже волик, — мені у праве ухо. Виймай хусточку та махай наперед мене.

Він витяг, махнув — і поперед нього став міст. Ото збегли вони на той міст, а змій добігає до моря. А той волик каже до царенка:

— Махай назад себе тією хусточкою!

Він махнув назад — а позаду них ламається міст, а спереду становиться. Змій добігає до моря та й став, бо вже йому нема по чому бігти.

Оти переправилися вони через це море на свою сторону,

а змій зостався на тій стороні. Тепер же той волик каже до них:

— Повезу ж я вас до хатки, і тут, у цій хатці, будете ви жити недалеко від моря, а мене візьміть та заріжте.

А вони так плачуть:

— Як ми тебе будемо різати: то ж ти визволив нас від смерти, ти ж наш батько!

— Ну, вже ж то заріжте й одно плічко повісьте на печі, друге на полу в кутку, третє на покутті, а четверте — коло порога; на всіх чотирьох кутках.

III

Вони зарізали його перед порогом, коло тієї хати. Повішали вони ті плічка, як ім сказано, по всіх чотирьох кутках, — самі полягали спочивати. Як царенко пробудився вночі, дивиться на покуття — аж там стоїть кінь у такім славнім уборі, що тільки сісти та іхати; а коло порогу в кутку меч-самосіч; а на полу в кутку собака Крутус, а на печі собака Недвига. Брат будить сестру:

— Вставай, сестро: нам Бог дав благодать; вставай та будем Богу молитися.

Встали вони, помолилися Богу, і стало світати. От він сідає на того коня, та й поїде з тими собаками. Що вловить, тим і живляться.

Вони живуть близько над морем. Сестра ходить туди ложечки мити та одежину прати. А по той бік моря сидить змій. Він і питается її:

— Як то ви перебралися?

А вона каже:

— Ось як ми перейшли: єсть у моого, немилого для мене брата, така хусточка, що як нею махнути, то й зробиться міст.

А змій каже:

— Знаєш що? Попроси ти в нього ту хусточку, неначе б то прати, та махни, то я до тебе переправлюся й буду з тобою жити, а брата твого ми збудемося.

Ото вона прийшла додому і просить брата:

— Дай, братику, мені ту хусточку. Вона брудна, я піду та виперу тобі.

Брат повірив їй та й дав: думав, що справді вона буде добра. Вона взяла ту хустку, прийшла до моря, махнула — став міст. Змій переправився на цей бік.

Тепер то вже вони гуляють удвох і радяться, якби то

брата згубити із світу. А він мав такий звичай, що як тільки наставав ранок, то він сідає на коня і йде на полювання, бо кохався в полюванні. Ото змій і каже:

— Ти занедужай та й скажи: снилося мені, братику, і виділося: от як би ти поїхав, братику, та достав мені вовчого молока... Як він поїде діставати вовчого молока, то вовки розірвуть його собак. Тоді ми й його візьмем: а то в собаках сама сила.

Ото приїжджає брат з полювання додому. А сестра йому каже:

— Снилося мені, братику, що нібіто ти поїхав та дістав мені вовчого молока. Коли б я напилася його, то може й одужала б, бо я така слаба, що не дай, Господи!

— То й дістану! — каже брат.

Сів він на свого коня й поїхав. Приїжджає в чагарець; зараз тут вовчиця скопилася. Крутиус догнав, Недвига притримав, — царенко зараз здоїв молока і тоді пустили її. А та вовчиця оглядається та й каже:

— Спасиби тобі, царенку, що ти мене пускаеш. Я думала, що ти мене живої не пустиш. Дарую тобі, царенку, зате, що ти мене пускаеш, вовчена.

І наказує тому вовчаті:

— Служи ж ти цьому царенкові, як батькові.

Ото він і єде. То у нього двоє собак і третє вовченя біжить за ним.

Якугледіла сестра із змієм ще здалеку, що за ним біжить троє собак, то змій і каже їй:

— Ото лихий-необачний, ще й третього сторожа собі добув! Візьми ж ти ще гірше занедужай і попроси молока ведмежого, — то там неодмінно його розірвуть.

Змій перекинувся голкою. Вона застромила його в стіні. От, як тільки брат ізліз із коня, собаки та вовк до хати, та так і пнується на стіну до тієї голки. А сестра тоді каже:

— Скажи, чого ти тих собак держиш? Вони мені спокою не дають!

Він крикнув — собаки й посідали. А вона й каже:

— Снилося мені, братику, що коли б ти дістав мені ще ведмежого молока, то я б напилася та й одужала.

— То й дістану! — каже брат.

Лягає він спати. Недвига лягає в його головах, Крутиус у ногах, а Вовчик з боку. Переночував він, сів собі на коня та й поїхав. Приїжджає знов у чагарець: тут зараз скопи-

лася ведмедиця. Крутиус догнав, Недвига притримав, — здоїв її царенко й пускає. От ведмедиця й каже:

— Спасибі тобі, царенку. За те, що ти мене пустив, дарую тобі ведмежа.

А до ведмежати каже:

— Слухай його, як свого батька.

Їде він додому, і вгляділа сестра із зміем, що вже четверо біжить за ним.

— От, — каже, — вже четверо біжить: ніяк його не згубиш.

Послала його сестра ще за заячим молоком і за лисячим. Він добув. Ще й зайча й лисеня придбав.

Їде він додому; угляділа сестра із зміем, що він ще п'ятого й шостого сторожа добув, а сам не пропав.

— Нічого, мабуть, ми не зробимо! Занедужай ще гірше, і скажи: снилося мені, братику, що десь у іншім царстві єсть такий кабан, що носом оре, ушима сіє, а хвостом волочить. І є там такий млин і дванадцять каменів, що борошно саме й мелеться і саме насипається, саме відгортається й same в мішки набивається. Якби ти достав з-під тих дванадцяти каменів борошна, то я б спекла з нього собі корм, та й одужала б.

А брат каже:

— Не сестра ти мені, а — ворог!

А вона й каже:

— Чи ж я можу бути тобі ворогом, коли нас тільки двое на чужині?

— Ну, то й дістану! — Бо він знов повірив їй.

Сів собі на свого коня, забрав свою сторожу й поїхав. Приїжджає туди, до того кабана і до того млина, що казала сестра. Прив'язує свого коня і йде у млин. А там — дванадцять каменів і дванадцять дверей, і ті двері самі відчиняються, самі зачиняються. Він узяв з-під першого каменя борошна, пішов у другі двері, а собаки його зачинилися тими дверима. От як пройшов він через усі ті двері, вийшов на двір, — бачить: собак нема. Свистав-свистав — і чує, що собаки десь виуть, але не прибігають. Заплакав він та сів на свого коня й поїхав додому. Приїжджає він додому, — сестра його гуляє із зміем. Тільки брат зайдов у хату, а змій і каже:

— Ну, журилися за м'ясом, а м'ясо саме йде!

А на тому місці, де вони зарізали того волика, виріс явір, та такий високий, що й не здумати й не згадати, тільки в казці сказати. А царенка, як угледів, та й каже:

— Ой, зятю мій коханий! Дозволь мені вилізти на цього явора та хоч надивитися, бо я його так любив дуже.

• А сестра каже до змія:

— Друже мій! Нехай же він наставить окропу для себе, та обмиємо його, бо забрудженого тобі не випадає істи.

— Та й справді — нагрівай окропу!

А царенкові веліли рубати дрова і наставляти окріп. От він рубає дрова, а сорока прилітає й каже:

— Загайся, загайся, царенку, — загайся, як можна довше, бо вже твої собаки прогризлися крізь двоє дверей!

От царенко поналивав у казани води і розтоплює. А дров нарубав гнилих. Що вони підсохнуть трохи, то й займуться. А він прихлюпне та й прихлюпне водою, щоб не так горіли. А сам вийде на двір. То сорока й каже:

— Ей, загайся, загайся, царенку, бо вже твої собаки прогризлися крізь четверо дверей!

От як увійшов він до хати, то сестра й каже:

— Ей, не годишся ти й окропу нагріти.

Та сама бере кочергу та й поштовхує. Як дрова займуться, він прихлюпає їх, як вона відійде, то дрова й знову помалу горять.

Вийшов він ще раз на двір, ніби за дровами, то сорока й каже йому:

— Загайся, царенку, як можна, вже твої собаки крізь шестеро дверей прогризлися.

А то вже й крізь восьмєро й десятеро...

А царенко набере як найгниліших дров та й укіне в піч, щоб не так горіли. От уже й казани починають закипати. Знову він вийшов на двір, ніби то по дрова, а сорока й каже:

— Ей, загайся, царенку, загайся, бо вже твої собаки прогризли всі двері і спочивають.

От уже закипів і окріп, а сестра бігає та:

— Ну, обливайся швидше! Доки тебе будемо ждати?

— Ой, зятю мій коханий! — каже він до змія. — Дозволь таки мені вилізти на цього явора, бо я його так любив. Хоч подивлюся, чи далеко з нього видно.

А сестра до змія:

— Не дозволяй йому, друже любий! Він там ще буде гайтись та час тратити.

А змій каже:

— Нічого, нічого, нехай собі лізе.

От царенко вийшов до того явора та й почав лізти і ні одної гілки не пропускає: все на кожну ступає, щоб тільки загаятися трохи. І виліз аж на самий верх та став грati на сопілку. Прилітає сорока:

— Ей загайся, загайся, царенку: от-от-от прибіжать твої собаки!

А сестра вибігла та:

— Ану, почав ще грati там! Хіба ти забувся, що тут тебе ждуть?

От і почав він назад лізти та все на кожну гілку ступає: а сестра все його підганяє, щоб швидше йшов. Підліз він на останню гілку, — так, що тільки ступити та додолу скочити — і думає собі:

— От коли я пропав!

Коли раптом, ніби щось загуло і — його собаки прібігли та й стали круг нього. А він тоді перехристився й каже:

— Слава тобі, Господи! От може ще трохи поживу!

І гукає на змія:

— А йди лиш, любий зятю, я вже готовий!

Змій виходить, а він до собак:

— Вовчук! Ведмедчук! Крутиус! Недвига! Беріть його...

Собаки як кинулись — так і розірвали змія на шматки.

Тоді царенко склав трупа, спалив, а лисичка хвостом змела; забрала, винесла на поле та й розвіяла.

Царенко й каже:

— Коли ти, сестро, такий мені приятель, то зоставайся собі тут, а я поїду у другий край.

Сідає собі на свого коня, забирає собак і їде в інше царство, в інше господарство.

V

Приїхав у далеке-предалеке місто, а там на все те місто — одна криниця і в тій криниці сидить змій з дванадцятьма головами. Як ідуть люди по воду і ведуть йому одну душу, то він з'їсть її, а вони наберуть собі води, а інакше не можна. От приїжджає той царенко в те місто і став собі у заїзді. Там люди збираються та й балакають:

— От приходить черга нашому цареві вести свою дочку! Каже цар, що коли б хто убив того змія, то він віддав би свою дочку за нього й половину царства.

А царенко каже:

— Я можу вбити того змія.

Ті люди зараз і послали до царя вістку, що є такий то чоловік і береться вбити того змія.

Ведуть ту царівну, а за нею й його ведуть, а за ним ідуть його собаки й кінь. Привели вони ту царівну, таку убрану, та так усі плачуть. Тут змій тількищо виткнувся, щоб з'їсти царівну, а царенко зараз:

— Меч-самосіч! Рубай його!

А до собак:

— Крутиус! Ведмедчук! Вовчук! Недвига! Беріть його!...

Тут той меч-самосік січе, а собаки рвуть. І розірвали змія зовсім. От, як розірвали його, зараз царенко трупа склав, спалив, а лисичка змела хвостиком попіл і розвіяла. Тоді то він узяв ту царівну і йдуть до царя; а люди дякують за те, що вода стала вільна. А царівна дала йому перстень.

Ішли вони — йшли... Він притомився, заснув. А лакей відв'язав той меч-самосіч від тороків, прийшов до царенка та й каже:

— Меч-самосіч, січи його!

Той меч і посік царенка на маленькі шматочки. І собаки його, як на те, поснули і нічого не знають.

А льокай до царівни:

— Скажеш, що я тебе від смерти відвоював? Бо як ні, то буде тобі те, що й йому. Заприсягни, що скажеш.

Вона злякалася та й каже:

— Заприсягну, що ти мене відвоював від смерти.

Тепер вони приходять додому, цар уже такий радий: зараз одежу гарну надів на нього, й почали гуляти.

Як пробудився Недвига, побачив, що нема хазяїна їхнього: порубаний лежить. От побудив усіх, почали думати та гадати, хто то найпроворніший з них. От як почали гадати, то й присудили, що заєць найпроворніший. Нехай він біжить і дістане живущої й цілющої води й нехай дістане молодого яблука. Не минуло багато часу, приносить він цілющу й живущу воду і яблуко.

Прибіг до царенка. Зараз Крутиус узяв ту воду, помазав нею шматки царенка — вони й зрослися. Влив йому в рот живущої води — він і ожив; дав йому з'їсти молодого яблучка — він помолодів і зробився ще крацій, ніж був. Встав царенка на ноги та й каже:

— Ох, як же я довго спав!

— Добре б ти спав, якби ми не достали живущої й цілющої води! — каже Крутиус.

— Що ж тепер будем робити? — кажуть усі.

Як почали раду радити, то й вирішили: щоб царенко перебрався за старця і йшов у царський дім.

Прийшов царенко туди, просить, щоб його пустили подивитися на молодих. Льокаї його не пускають. От він як почав проситися, а царівна й почула і звеліла його впустити. Увійшов він у покої і почав скідати шапку. А перстень, що йому подарувала царівна, так і засяя! Царівна пізнала його. Та ще не вірить собі й каже:

— Ходи сюди, старче божий, я тебе почастую!

Підійшов царенко до столу, царівна налила йому чарку вина та й дає, а він бере лівою рукою. Побачила, що він бере не тою рукою, на котрій перстень та й випила сама ту чарку. Наливає другу, а він бере правою. Вона зараз пізнала свій перстень і каже до батька:

— Оце мій чоловік, він мене визволив від смерти; а цей

— показує на того льокая — цей пройдисвіт. Він убив моого

справжнього чоловіка і заставив мене, щоб я сказала, що він мені чоловік!

Цар так і скипів:

— А, то ти такий! — каже до того лъокая.

Звелів вивести із стайні, того коня, на якого ще ніхто й не сідав, і звелів прив'язати його до хвоста та й пустити по полю. А царенка посадив за стіл і відгуляли весілля.

КАЗКА ПРО ОРЛА

Був собі багатий чоловік. Поїхали його сини та робітники на поле сіяти жито, а він запріг коня та й собі поїхав за ними. Поїхав, подивився як сіють, і назад з тим вертається.

Нахмарило й пішов дощ. Іде, іде він дорогою, аж дивиться — птиця якась сидить край дороги. Схопився він з воза, торкає її чоботом під крило.

— Не торкай мене, діду, під крило, — каже птиця, — бо в мене і так ребра болять. Візьми мене, діду, і годуй три роки: я зроблю з тебе чоловіка на все царство.

— Чим же я буду тебе годувати?

— Самим м'ясом.

— Як же тобі, — чи пекти, чи варити, чи так давати?

— Ні, не треба ні пекти, ні варити, а лише здайми шкуру, тельбухи повикидай та так і давай. Тільки щоб один ти, діду, до мене входив, а більше ніхто. М'ясо щоб було, та й вода. А ти, діду, будеш тоді тільки кості викидати з хати.

— Як же я тебе на підводу візьму?

— Під'ідь, — каже, — сюди та й візьмеш.

Під'іхав та й узяв її на підводу. Привіз додому, бере й несе в хату.

— Що це за птиця така? — питаютися його баба й невістки.

— Це — орел.

— Нащо ж ви взяли його?

— Буду, — каже, — годувати.

Поприїздили додому з поля сини. Жінки хваляться:

— Наш батько привіз орла і вже, — кажуть, — барана зарізав і відніс йому — орлові.

— Ми, — кажуть, — того орла викинем і уб'emo, а барана самі з'їмо.

Стали казати батькові, а він:

Не ваше діло, я сам знаю, що роблю!

І потім, давай його годувати, давай його годувати. Овець у нього було півтори тисячі та стільки ж рогатої худоби. Як став орел їсти, то один тиждень ів по одному, на другий став

по два. І щотижня видаток прибавляється. Зостається тільки три місяці до року. Щодня по шість баранів-овець з'їдає і по бочці води випиває. Поїв за рік усі вівці — півтори тисячі. На другий рік ще більш. Ріже дід рогату худобу: по одній товарині вдень. Кінчається рік, кінчається й худоба; нема овець, нема й худоби. На третій рік і того більш. У діда багато було грошей: купує він худобу й годує орла. Кінчається й третій рік, кінчає дід і гроші, зостався голий.

— Ну, діду, дякую тобі. Оце завтра скінчиться третій рік. На завтрашній день купи великого бика, щоб було що їсти, бо будемо виряджатися у мое царство. Я тобі поверну за всю худобу гроші і вдесятеро ще й своїх дам. І щоб ти пішов до священика, висповідався, запричастився; та рідню поклич, попрощайся, тоді ми будемо виряджатися.

Дід пішов, бика йому купив. На другий день шкуру зняв. Унесли орла в хату, води йому наготовили. Дід пішов до священика, висповідався, запричастився, послав, щоб збрали рідню. Поприходили всі. Брати його і сестри питаютъ:

— Куди ти, брате, будеш виряджатися?

— З орлом, — каже, — поїду в орлове царство за грішми.

Попрощався. Пішов до орла. Орел питаетъся:

— Ну, що, діду, справився? Готовий?

— Готовий, — каже.

— Ну, піди ж принеси поясок м'якенький, довгенький, щоб мені на шию накинути та щоб було тобі за що триматися. Як на коні за уздечку тримаються, так і на мені будеш триматися за поясок.

Приніс дід поясок.

— Ну, накидай, діду, та добре зав'язуй, щоб не розв'язався.

Закинув дід, зав'язав сильно.

— Ну, тепер виводь мене, як коня виводять із стайні, виводь мене на город. І возьми собі торбиночку через плечі надінь і вкинь паляничку у торбиночку; як захочеш їсти, то перекусиш. А я дякую тобі, діду, що мене добре нагодував: не швидко захочеться їсти.

Виходять. Дід паляничку бере, прощається з братами, із сестрами, сідає на орла... Підіймається тоді орел угору з дідом. Стоїть іх душ з півсотні й дивляться, як орел поніс угору діда. І доти дивилися, доки було видно.

— Оце, — балакають, — нестиме, нестиме, та як пустить, та й кості розіб'ються. Ото нашому батькові і платя буде вся.

Де б та птиця набрала грошей, щоб ще платити нашому батькові.

От несе його орел і тиждень, і другий.

— А дивися, — каже, — діду, наперед, чи не видно тобі нічого?

— Щось, — каже дід, — червоніє.

— То, — каже, — діду, моя сестра найстарша живе. Приїдемо до сестри, то тобі, діду, буде там уся плата.

Приїжджають поблизче:

— А що, діду, бачиш гарне?

— Не можна, — каже, — й очима глянути, сяє сильно.

— То в моєї сестри доми і усе чисто під золотом.

Під'їжджають до огороду, спускаються на землю:

— Вставай, діду, поясок з моєї шиї здіймай.

І скинув дід пояс. Ударився орел об землю і став паном.

— Стій же тут, діду, а я піду в кімнати. До тебе вийдуть і покличуть.

Пішов орел до сестри у кімнати, вітається.

— Де ти, брате бував? Оде десять літ ми не бачилися.

— По чужих, — говорить, — царствах пролітав, та стрілець підстрелив мене і я трохи не пропав. Ну, Бог надніс мені діда. Узяв мене й годував три роки. До мене знову вернулася сила. Той дід, сестро, там під парканом, пошліть і покличте його сюди, у кімнати.

Послала по діда. Ввели його в кімнати. Сестра посадила діда за першого гостя і дякує йому: »Спасибі, діду, що ви моого брата оздоровили«.

Поснідали собі, пішли на прохід.

— Скільки вам, діду, плати за моого брата давати?

— Я, — каже, — пані, не знаю. Скільки ж ви дасте?

— От у мене десять жеребців стоять, по півтори тисячі жеребця цінять; позапрягай у вози, понасипай золота і срібла, і грошей, і чого хочеш. Я тебе додому приставлю.

Але орел його попередив:

— Що тобі не даватимуть, — чи золото, чи срібло, — ти не бери, нехай тобі дадуть золотий корець із дванадцятьма замками і шовковим шнуром.

Так він і каже:

— Я, пані, дякую вам, я не хочу ні срібла, ні золота, а дайте мені золотий корець із дванадцятьма замками та з шовковим шнуром.

— Ні, діду, я своєму батькові рідному не дам корця золотою з дванадцятьма замками та шовковим шнуром.

Почав просити брат. Просив, просив та й плакати почав.

— Ні, — каже, — не дам.

— Поки, — каже брат, — я діда довезу у своє царство, то в діда нестане й віку.

— Нема мені діла до дідового віку, а я корця не дам.

— Така ти мені, сестро, — каже, — рада! Дай дідові хоч булку на дорогу та мене нагодуй добре.

Нагодувала його та й дідові дала булку.

— Ну, тепер, сестро, прощавай!

Вийшов на город, перекинувся в орла.

— Ну, діду, поясок виймай, мені на шию закидай і сідай.

Будемо іхати.

Закинув дід, сів. Підіймається орел угору. Полетів. І леть тижнів два. Питається у діда:

— Дивися, чи нічого не видно?

— Ні, — каже, — видно. Щось біліє.

— Це моя підстарша сестра тут живе, під сріблом дім її.

Приїжджає до паркану, спускається. Спустився, став знову чоловіком-паном.

— Ну, діду, ти мене тут почекай!

Пішов. Привітався з сестрою. Сестра така рада: тринадцять літ не бачилися.

— Де ти, брате, бував?

— Так і так... Стрілець мене підстрелив, та дід мене врятував. Поставив мене на стайню і знову вернув свою силу. Тепер я несус його по платню. Треба йому заплатити і зробити з нього чоловіка на все царство.

— Плата є, братику. Хіба ж у мене нічим заплатити?

Послали по діда.

— Ну, що ви візьмете, діду?

Повела сестра його у комори, а там срібло і золото.

— Оце понасиплю я вам п'ятнадцять возів і привезу вам додому.

— Дякую, пані, я вашого срібла й золота не хочу.

— А чого ж вам, діду, бажається?

— Дайте мені, пані, корець золотий з дванадцятьма замками і шовковим шнуром.

— Я і батькові рідному його не дам, не тільки вам.

Просив брат, просив і плакав:

— Поки я довезу діда у своє царство, то в нього не стане й віку.

— Нема мені діла до дідового віку, а я корця не дам.

— Ну, з тим, сестро, прощавай! Дай дідові хоч буличку на дорогу.

Дала вона дідові буличку. У торбинку вкинув. Виходять на город, брат знову перекинувся в орла.

— Ну, діду, поясок виймай, мені на шию закидай і сідай. Будемо їхати.

Як почали їхати, то знову їхали тижнів з два.

— Що то, — каже дід, — червоніє ...

— Це, — каже, — моя, діду, найменша сестра. То її доми під міддю.

Під'їжджає, спускається, став знову чловіком-паном.

— Ну, діду, ти мене почекай.

Входить. Вітається. Схопилася сестра, плаче. Років п'ятнадцять не бачила у вічі.

— Ми думали, що тебе, братику, нема й на світі живого.

— Слава Богу, остався живий. Дід врятував.

Вводять діда в хату. Сестра каже:

— Дякую вам, діду. Що ж ви візьмете? Дам вам срібла, золота і привезу вам додому.

— Дякую вам, пані, за ваше срібло й золото. Ви мені дайте корець золотий з дванадцятьма замками і шовковим шнуром.

Просив дід, просив і брат. Доти умовляли, поки вона внесла корець і віддала його дідові.

— Ну, тепер прощавайте, пані, дякую вам, що ви мені за брата заплатили.

Орел каже:

— Ти, сестро, не жалій, що за мене заплатила, я тебе не оставлю.

Попрощалися.

— Я, — каже орел, — діда проведу, а потім вернуся і ще у вас погостюю.

Вийшов перекинувся в орла.

— Сідай, діду, на мене. Я тебе проведу і розкажу куди йти.

Сів дід. Поїхали. Привіз. Спustився на землю, став паном.

— Що ж ти, діду, будеш із цим корцем робити?

— Я, пане, — каже, — не знаю, що з ним робити.

— Ось що, діду, робити, ти тільки слухай мене.

Узаяв і розклав шнур з того корця.

— Тепер, діду, бери в праву руку шнур та прив'яжи, щоб він так і був у тебе коло руки. Тримайся за шнур, ко-

рець буде котитися. Куди він котитиметься, туди й іди. Чи буде ліс, чи звірів багато, — ти йди, не бійся нічого, і він закотиться аж у твою хату. І не дай Бог тобі його відчинити й подивитися. Подивишся в нього аж у своїй хаті. Буде він котитися, докотиться й до моря, поверх моря котитиметься, але ти не бійсь — іди й собі поверх моря.

Попрощалися. Орел полетів назад, а дід узявся за шнур. Корець котиться, а він іде за ним. Ішов довго-не-довго, ішов місяць і більше. Докотився корець до Чорного моря. Скотився в море. Дід шнуром назад вивернув корець — боїться йти в море. Корець знову скотився в море. Він знову шнур сіпнув, корець покотився назад. Третій раз корець знову в море, дід знову викинув на сухе. Корець викотивсь назад, розсердився, лежить на однім місці.

— Який же я, — каже, — дурень? Давали мені ті пані по десять повозок чи золота чи срібла і з кіньми і з возами, хотіли додому приставити, а я не схотів. Що мені з того корця? Що воно таке, і що воно варте?

Думав-думав та й каже:

— А візьму та подивлюся в нього.

Відчиняє він корець і дивиться в нього і три години голо-ви не підвів угору, — все дивиться в той корець. Та ось підіймає голову, а він уже в кімнатах: триповерхові ті кімнати й огорожа з міді, і кухні, і крамниці, й комори — все ви-роблене з міді. Походив, походив він скрізь по дворі, по кім-натах, по коморах, крамницях; товари різні: шовк, матерія, одяг всякий, найдки — все є. Побув він там цілий місяць та й думає:

— Як мені тут жити, коли я один душою — ніде нема й деревинки.

Приходить до нього лихий дух:

— Здоров, — каже, — пане! Чого ти тут поселився на наших іграх?

— Я не знав, яка то ваша ігра, я влаштувався, огородив-ся — це й мое.

— Забираїться, — каже, — з наших місць!

— Ні, — каже дід, — не заберусь, а пригороджу ще стільки.

— Як же ти, — каже, — будеш тут жити? Там десь твоя рідня, то й іди до своєї рідні.

— Коли ти хочеш, щоб мене тут не було, то склади все в корець і достав до моого дому.

— Можу, — каже старий, — доставити тебе додому, тільки віддай мені вдома те, чого не знаєш!

Думав-думав дід та й каже:

— Я все знаю, що є вдома. Дарую, — каже, — чого не знаю вдома, тільки забери все в корець і достав мене додому.

— Підпишися, — каже, що ти даруєш те, чого не знаєш у дома.

Він підписався на листочку і віддав. Той заховав собі ту підписочку.

— Вийди тепер, діду, на город і винеси корець. Клади його на землі й здалека будеш дивитися.

Положив дід корець. А лукавий узяв кійок, підходить до покутної сохи, та як ударить об соху кійком: «А в корець забираїться!» По всіх углах оббіг, ударив, крикнув; кімнати розпалися, бряжчать забираються в корець. Підходить до крамниць, б'є по углах: «Забирайтесь в корець!» І що не було, все сховалося в корець, лише пісок залишився, — не знати того й місця.

— Обмотуй тепер шовковий шнур об корець, а скільки тобі, йдучи, потрібно було шнура, стільки й залиши.

Дід так і зробив.

— Ну, а тепер берися, діду, за корець. Я тебе не буду вести додому, тебе корець заведе в твою хату. Йди тепер, — каже, — корцю, у море!

А дід не хоче.

— Йди за корцем, — каже лукавий, — бо як зловлю за ноги, то так і вкину в море. Ти знаєш, що тобі орел наказав не боятися води, чого ж ти не послухав орла?

Тоді корець покотився, а дід пішов за корцем. Ішов довго-не-довго. Завів його корець аж у його дім.

Приходить додому, здоровкається:

— Здорові були! — каже.

— Здоровор! — відповідає жінка, сини й інші. — Ми вас поминали вже разів з десять, думали, що вас нема й на світі. Дев'ятнадцятий рік наступив, як ви з дому вийшли.

— Ну, тепер, — каже синам дід, — покличте братів, сестер і сусід близьких.

Пішли, покликали й готовується до банкету. Сходиться рідня, здоровкаються.

— Здоров, брате! Здоров, брате! Ми думали, що тебе орел заніс так, що й кісті розсипав, аж ти живий!

— Слава Богу, — каже, — живий лишився і додому привів.

— Що ж, брате, гарно заплатив тобі орел?

— Слава Богу, — каже, — хоч із душою вирвався.

— Та ми, — кажуть, — і балакали: де б то в того орла взялася плата, щоб він платив тобі?

Погуляли, порадувалися. Потім старий бачить: парубок обперся, — великий, гарний.

— Що то, жінко, за парубок стойть?

— То, — каже, — твій синок.

— Не може бути!

— Ба, твій таки.

— Чому ж ти, синку до мене не вітаєшся?

— Тому, — каже, тату, до вас не вітаюся, що ви мене подарували лукавому. Я не ваш, — каже, — я лукавого.

Заплакав тоді старий, аж за чуба скопився.

— Що ж діяти? Не знову я, що ти є на світі.

— Ну, печі мені, мамо, на дорогу хліба, я піду; я не ваш,

— каже син.

Заплакала мати:

— Невже ж ти, сину, підеш?

— А вже ж піду; я не ваш.

Напекла мати хліба; узяв він у торбиночку хліб, попрощався й зібрався на другий день вирушати в дорогу.

Старий ночує вдома першу ніч. Відчиняє корець, аж де не візьмуться доми трьохповерхові й огорожа огорожується, і кухні, і крамниця, і комори, і усе добро; різні товари і гроші, все. Парубок переночував і бачив усі ті багатства та вранці й пішов. Прибігають брати, сестри, сусіди, дивляться: де воно отаке взялося за одну ніч?

— А слава Богу: я ходив вісімнадцять літ, так орел мені заплатив. Тепер буде мені і моїм дітям, і внукам, — каже старий.

Живуть і багатіють.

А парубок пішов свою душу визволяти. Як почав іти, то довго-не-довго — місяців з три. Підходить до моря. Над піском кущик терну стойть. Напився він водички з моря, пішов під кущик, під тернок, у холодок, ліг собі й лежить горілиць. Дивиться, аж летить три качечки. Летіли бистро та й сіли проти його кущика, а потім ударилися об землю й стали дівчатами. Плаття із себе скидають думають купатися. Понескидали, кожна своє згорнула й пішли купатися. Він тоді підлазить рачки до одягу, хапає одно плаття, а потім підліз собі під кущ і сів.

Викупалися дівчата, вибродять. Бере та своє, а та своє плаття, понадівали, а третя ходить, плаче . . .

— Ну, сестро, ти свого шукай, а ми полетимо додому.

Ударилися об землю, стали качечками та й полетіли собі. А одна ходить понад морем, плаче.

— Хто, — каже, — взяв мое убрання, озивайся! Якщо ти в старих літах із жіночого полу, то будеш мені за матір рідну, а в молодих літах — будеш за сестру рідну!

Гукнула — не чути нічого.

— Ну, озивайся, — каже, — із чоловічого полу. У старих літах будеш за батька, а ще в старших літах будеш за діда рідного!

Не чути, не озивається.

— А в молодих літах, будеш за чоловіка, а я тобі за дружину.

— Ось я тут.

Схопився і йде до неї. Він до неї, а вона до нього назустріч. Взялися за руки, поцілувалися. Віддав їй убрання.

Одяглася вона.

— Ну, де ти взяєшся, молодче? Де ти був, що мое убрання взяв?

І розповів він їй про все: і про батька, і про корець, і про підписку батькову.

Вона тоді й каже:

— Це в моого батька й підписка твоя. Поїдеш, — каже, — додому.

Пішли й розмовляють про різні речі.

— Ну, — каже, — як ти прийдеш, то ліворуч побачиш дім. Увійдеш, поздоровкаєшся. Мій батько скаже: «За чим до мене прийшов?» Ти йому відповідай: «Я в тому не винний, що мій батько дав тобі підписку. А ти мені її віддай, щоб моя душа була вільна». «Можу віддати, — скаже, — як зробиш те, що я тобі загадаю. Ось стоїть дуб перед двором. Ти його зрубай і коріння витягни, і спали, а де яма буде й карасі будуть, налови ти карасів, напечи і принеси мені на снідання, тоді дістанеш і підписку». — Йди з цим.

І пішов парубок до лукавого. Той і загадав йому все, про що казала дівчина. Він із цим пішов на кухню, до неї. Приходить на кухню, а вона й питаеться:

— Ну, що говорив?

— Говорив і все так, як ти мені казала.

— Ну, — каше, — лягай спати, все це буде зроблено.

Будить вона його вранці й каже:

— Уже карасі готові, неси! Принесеш — скажеш: «На їж! Ти мене до такої праці поставив, що в мене сорочка й досі не висохла».

Пішов парубок. Лукавий взяв. Ів — не єв... А парубок каже:

— Віддайте мою записку.

— Ні, — каже, — подарунчику, я тобі ще не віддам записи. А ще другу роботу загадаю, щоб ти її зробив. Стоїть десять десятин дубини. Ти її вирубай, постягай і проса засій, і щоб воно уродило, і щоб ти мені каші на снідання приніс із цього самого проса. Йди!

Пішов парубок знову на кухню до неї.

— А що, — питается, — загадував тобі яке нове діло? Так і так, — каже.

Дала вона йому їсти й сказала:

— Лягай спати, все це буде зроблено.

Пішов спати. А вона все виготовила й будить його вранці.

— Неси кашу й кажи: «Але ж ти мені роботу загадав, що я аж підірвався!»

Приніс він і так усе й сказав.

— Я своє діло зробив. Віддайте ж записку.

— Ні, — каже, — подарунчику, не віддам записи. Як по нашему праву третю штуку зробиш, тоді й віддам, не буду крутити. У мене під дубом стоїть криниця. З неї вночі випиває хтось воду. Так ти піймай і до мене приведи, тоді віддам записку, Ну, з тим і йди!

З тим він і пішов. Уходить до неї на кухню, а вона питается:

— Що він тобі загадав?

— А ось що: так і так...

— Це, — каже, — ось яка штука: це він сам воду буде пити конем, то він хоче тебе вбити, щоб записи нé дати.

Дала йому їсти.

— Я піду, — каже, — куплю тобі припаси.

Вийшла, перекинулася у качку і полетіла хутко в місто. Прилетіла стала дівчиною й пішла на базар. Купила вона на базарі нову уздечку і три залізних бочки, ніж і торбинку. Все в торбинку склала і назад, додому прилетіла. Приходить до нього, він уже повечеряв. Віддає йому торбу.

— На, надінь через плече і йди. Я тебе проведу і розкажу, що робити.

Із тим повела його до того дуба, під яким була криниця.

— Тепер я тобі розкажу, тільки ти запам'ятай мої слова. Та не бейся його! Він прибіжить конем і стане пити воду. А ти стій під дубом. Як він нахилиться, хапай його за гриву, загнуздай його і сідай на нього. Одною рукою держи за поводи, а другою — бучком у голову бий, усе в голову, все в одно місце. І де він тебе не носитиме, ти все бий. Поб'еш один бучок, поб'еш і другий, а на третьому він упаде. Тоді зіскажу з нього, обдирай оцім ножем шкуру з нього та бери за хвіст і тагни у горниці. Він буде лежати вдома і голову задиратиме. А ти тоді візьми шкуру, віддай йому і скажи, що це з того, що воду випивало. «Ну, тепер, — скажеш, — я зробив своє діло, віддай же мені записку».

Він оце все так і зробив, і каже:

— Віддай записку!

Той скопив із під голови записку і кинув. Парубок пішов собі.

А лукавий до своїх:

— Не пустіть його, держіть його ще в дворі. Я роздумався. Це не він діло робив. Він не може. Це дочка моя — одна з трьох.

Приклкає доньок у свої кімнати:

— Котра зробила все те діло?

Та каже: «Не я» і та каже: «Не я».

— Признавайтесь, бо голови поздіймаю!

Ну, й сказали ті дві: «Це робила наймолодша».

Тоді він розпорядився:

— Візьміть їх обох — його і її — і закиньте в комору. Я вночі піду поїм їх. Там їм і постіль постеліть.

Постелили їм постіль, забрали їх, повкидали в комору і замкнули там. От вона й каже:

— Оце стоять бочки меду, а оце бочки дъогтю.

Взяла вона й перекотила ті бочки на те місце, де їм лягати: одну бочку дъогтю й одну меду.

— Перекидайся тепер комарем та будемо шукати щілники, щоб утікти, а то з'ість нас обох.

— Як же, — каже, — буду я перекидатися, як я не вмію?

— Як ти був малим, то перекидався через голову, то й тепер так перекинься. Зробишся комарем.

Поперекидалися обое й гудуть, шукають щілники. Шукали-шукали, — знайшли таки щілник, повилазили і навтікача.

Лихий у якийсь там годині приходить дуже сердитий до

комори, відчиняє, входить у комору, ламає бочки й їсть. Поїв той дъоготь і той мед, і забрався собі. Вранці посилає:

— Підіть, — каже, — кості з комори повикидайте.

Пішли, подивилися, а там тільки клепки позоставалися. Сказали:

— Оце, пане, ви їли мед та дъоготь і тільки клепки позоставалися, а вони втекли.

— А я, — каже, — як їв, так мені з'опалу здалося, що одно погане, а друге гарне. Так я думав, що погане — то наше м'ясо, а гарне — то християнське.

І каже він до старої змії:

— Ти тепер біжи такою то дорогою і кого зустрінеш, того і рви — то вони.

Стара полетіла. Летить, а дівчина чує:

— Е, це, — каже, — за нами женеться змія. Як нажене, так і порозриває. Стану я ланом проса, а ти станеш старим дідом. Як вона прибігатиме й питатиме, чи не бачив пари, то кажи: «Не бачив, а туту, горобці!» Вона розпитається собі й подастися.

Надбігає. Вона стала просом, а він дідом.

Змія питает:

— Не бачив ти, діду, молодої пари? Не йшли сюдою?

Дід відповідає:

— Не йшли! — І далі горобці ганяє.

Розпиталася змія і вернулася назад. Поперекидалися вони знову в людей і далі навтікача.

Прилітає змія додому. Питається лукавий:

— А що, побачила кого-небудь?

— Не бачила нікого, тільки дід один горобців гонив з проса.

— Ну, — каже, — чому ж ти не їла проса й діда? То вони були. Я тобі наказував: кого наженеш, того і рви, а то я тобі голову здійму.

Розпалилася вона ще дужче й полетіла. Дочка й каже:

— Женеться змія ще сердитіша. Як нажене, то й кості порозриває. Я стану церквою старою, а ти попом старим з кадильницею в руках. От ти й казатимеш: «Господи, помилуй! Господи помилуй!» Пробігатиме й питатиме, а ти кажи, що не бачив. Кади й кажи: «Господи помилуй! Господи помилуй!»

Прилітає змія й питаеться:

— Чи не бачив молодої пари? Не йшли?

— Не йшли. Не бачив! Господи, помилуй! Господи, помилуй!

Розпиталася і з тим вернулася назад. Поперекидалися вони знову в людей і далі. Прилітає змія додому

— Нікого не бачила, тільки попа коло церкви..

— То ж і були вони, — каже лукавий.

Ударив її шаблею по потилиці й кричить:

— Наганяй і кого наженеш, того й з'єси. Щоб ти скінчила оцим разом, а то я з тобою скінчу!

Повернулася змія.

А вони йдуть і йдуть. Коли дочка й каже:

— Женеться змія-та ще сердитіша.

Махнула вона хусткою і стало море на ввесь світ: вона перекинулася в качку, а він у море і пливуть собі все далі й далі.

Підбігає змія до моря. Із сили вибилася. Днів три не пила, не їла і бистро летіла. Схотілося їй дуже пити. Як лягла, як потягла води, пів моря і луснула на місці.

— Ну, тепер змія луснула, — каже, — тепер ніхто не буде гнатися.

Довго-не-довго, доходять вони до своєї слободи, до царини; у царині сидить баба, а в неї дівка-калічка. Він каже:

— Оставайся ти тут, з бабою, коло будки, а я піду додому та запряжу в шестерню колясу, тоді візьму тебе й поїдем.

— Ти, — каже, — як підеш додому, то мене забудеш.

— Ні, — каже, — не забуду.

— Ну, коли не хочеш мене брати, то йди собі додому. А як кинуться чоломкатися, то з старшою тіткою не чоломкайся, бо як почоломкаєшся з нею, то мене забудеш.

Приходить він додому, здоровкається. Збігаються всі в їх хату, родичі й не родичі, чоломкаються, цілується. Підбігла та сама тітка, він і з нею почоломкався. І зразу ж забув за ту, яка його визволила, — так, ніби зроду їй не бачив. Сидить вона в будці з бабою, а він — у дома. Минула весна, літо, настала осінь: надумався він оженитися. Знайшов у купця, верстов за півсотні, гарну багатирку. У суботу й весілля. Взяла тоді вона своє вбрацня, наділа на дівку-калічку й послала до нього:

— Стань, — каже, — коло одвірка, може він побачить, може кинеться.

Дівка стояла. Він бігав яких-небудь разів з п'ятдесять, а на неї не дивився. Приходить дівка-калічка до будки.

— А що, — питаеться, — чи йшов повз тебе?

— Та разів з п'ятдесять ішов туди та сюди, а мене, ніби й не бачив.

— Ну, підіть, бабко, тепер ви туди на весілля. Як будуть брати шишку князецьку, так ви украдьте того тістечка й прийдете назад до будки.

Баба пішла. Принесла тісто, віддала. Вона заховала. в неділю вранці поїхали за молодою. Вона з того тіста зробила голуба й голубку. Голуб золотий, а голубка срібна й вони, — голуб та голубка, балакають одно до одного. Везуть молоду повз будку і повезли додому. Забрала вона голуби ті, віддала бабі й сказала:

— Як молодих посадяте за стіл, ти їх посади на столі. І як посадиш, то хоч дивися, хоч додому йди. І я тебе не оставлю. Ти в мене будеш за рідну матір, не знатимеш, на чим спати і на чим лежати. Як за мене подбаєш, то й тобі добре буде.

Баба принесла голуба й голубку, посадила їх на стіл; пішла в куток і стала. Як посадила їх на стіл, зараз голубка: «Буркуку!» Народу повна хата, дивляться на тих голубів.

— А ти чого буркукаєш? — питаеться голуб.

— А ти не знаєш? — каже голубка. — А хто визволяв твою душу?

— Ні, — каже, — я знаю, хто визволяв мою душу.

А молодий усе слухає.

— А знаєш, коли ти мене привів до царини, то сказав: «Оставайся тут, з бабою, коло будки, а я піду додому та за-пряжу в шестерню колясу, тоді візьму тебе й поїдем?» А знаєш още все?

— Знаю! — відповідає голуб.

Всі це слухають. А він як почув, — скопився. Тоді як закричить:

— Запрягайте мені в шестерню колясу!

— Нащо тобі, сину? — каже мати.

— Запрягайте, — кричить, — запрягайте колясу!

Запрягли, під'їхали. Сідає в колясу, поганяє коні до царини, до будки тієї. Аж вона стоїть коло будки. За ручки скопилися, здоровкаються, цілються.

А що? Не на мое стало? Я казала, що як підеш, то мене забудеш.

— На твоє стало, — каже. — Пробач мені, коли я так обйшовся. Сідай же на колясу, поїдемо тепер до мене.

Підхопив її, приїздить додому.

— Ну, — каже, — я тобі ще розкажу, як і що треба тобі робити зо мною. Приїдем додому, поберемося за руки й підемо в хату. Як поріг переступимо, так ти увійдеш у хату, а я впаду через поріг ниць і лежатиму три дні, а ви до мене не доторкайтесь. А ті нехай собі розїжджаються. Молоду свою проганяй, щоб ти її й не бачив.

Приїхали. Переступили поріг, вона впала. Пролежала три дні. Тоді він пустив її в уста тих ліків, яких вона просила. Вона встала, підкріпилася й каже:

— Ну, їдьте тепер по священика.

Пішов, привіз священика.

— Шукай тепер кумів, яких сам знаєш, будете мене вихрищувати у свою віру.

Знайшов він кумів. Священик її вихристив. Обвінчалися, весілля гуляють. А бабу і дівку-калічку теж узяли з царини у свої кімнати. За одним столом з нею і їли і пили.

Тепер живуть, хліб жують і постолом добро возять.

447 450 HM.